

ИСТРАЖИВАЧКИ ЦЕНТАР
ЗА ПИТАЊА БЕЗБЕДНОСТИ
ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

БЕОГРАД
2005.

**ЕТИОЛОГИЈА И
ПРЕВЕНЦИЈА
ПОЈАВА УГРОЖАВАЊА
БЕЗБЕДНОСТИ**

мр Владимир Тешић

С А Д Р Ж А Ј

УВОД

- 1. Појам безбедности – различита схватања**
- 2. Појам угрожавања безбедности**
 - 2.1. Порекло појава угрожавања безбедности**
 - 2.2. Извори угрожавања безбедности**
 - 2.2.1. Друштвени извори угрожавања**
 - 2.2.2. Природни извори угрожавања**
 - 2.2.3. Техничко-технолошки извори угрожавања**
 - 2.3. Облици угрожавања безбедности**
- 3. Систем безбедности – појам и елементи**
 - 3.1. Карактеристике система безбедности**
 - 3.2. Компоненте система безбедности**
 - 3.3. Субјекти и елементи система безбедности**
- 4. Превенција појава угрожавања безбедности (безбедносно-обавештајни систем)**
 - 4.1. Обавештајне службе као носиоци функција безбедности**
 - 4.2. Службе безбедности као носиоци функција безбедности**
 - 4.3. Савремени безбедносно-обавештајни системи**

ЗАКЉУЧАК

ПРИЛОЗИ

ЛИТЕРАТУРА

УВОД

Од настанка човека и људске зајднице до данас различите друштвене творевине (народи, друштва, државе, класе и сл.) имају јединствену и зајдничку преокупацију – *безбедност*. Реч безбедност данас преовлађује у језику модерне политике, тако да се може рећи да је политичко деловање усмерено и ограничено њом.

Данас се сусрећемо са различитим "врстама" безбедности: државна безбедност, национална безбедност, политичка безбедност, војна безбедност, глобална безбедност, регионална безбедност, територијална безбедност, економска безбедност, финансијска безбедност, индивидуална безбедност, психолошка безбедност, сексуална безбедност, социјална безбедност, еколошка безбедност, безбедност намирница за исхрану и сл. Безбедност је објективна потреба и претеча описа свих опасности које на радикалан начин угрожавају појединца, друштво, државу и читаву међународну зајдницу. Она се може схватити и као реч која обухвата све претходно набројане врсте безбедности и тада се најчешће користи један новији појам – *интегрална безбедност*. У даљем тексту под појмом безбедности треба имати у виду интегралну безбедност.

Разматрајући карактеристике савремених међународних односа, као што су одвијање процеса глобализације, поларизације света и мондијализације, пораст насиља у свету, нарастање улоге постиндустријске финансијске олигархије, диктат индустрије оружја и нафте, присутност центара моћи и глобалне силе у свету и сл., тумачење безбедности из дана у дан постаје све обухватније и безбедност мора да обрати пажњу на појмовно одређивање појава угрожавања друштва и његових вредности.

Безбедност је постала предикат на бази којег су настали основни политички постулати савременог друштва, на коме је заснована структура савремене политичке моћи чије је оличење *држава* и на коме институције и појединци, укључујући и савремене демократске политичаре, настоје да утемеље основне поставке своје легитимности. "*Нема безбедности изван државе ни државе изван безбедности*"¹ – једна од државних функција јесте и безбедносна функција која има два облика деловања:

- превентивно, где својим постојањем представља инструмент одвраћања од свих облика и извора угрожавања и
- репресивно – отклањањем узрока угрожавања и елиминисањем њихових носилаца силом на правно дозвољен начин.

На основу литературе која ми је на располагању, праћења актуелних дешавања у свету и код нас на пољу безбедности, покушаћу да објасним систем државне безбедности и његову функцију – превенцију појава угрожавања безбедности.

Кроз рад ћу обрадити појам безбедности, појам угрожавања, систем државне безбедности, методе рада обавештајних служби и служби безбедности као носиоца превентивне функције безбедности.

¹ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 19

1. Појам безбедности – различита схватања

За безбедност се обично каже да је настала када и живи свет, односно човек. Свако живо биће има своју основну преокупацију, а то је како опстати, како се развијати и како обезбедити наставак своје врсте. Тек много хиљада година касније безбедност се проширила на безбедност читаве друштвене зајднице, односно државе да би данас схватање безбедности било много шири појам и од тога.

Дефиниција појма безбедности нема опште прихватљив изглед и садржај јер тај појам има веома широк дијапазон елемената, појава и односа у друштвеној, природној и техничкој сфери, тако да постоје озбиљни спорови у научним круговима. Решавању поменутог проблема могло би се прићи на два начина. Први је да се тај појам дефинише негацијом, други је да се дефинише садржински. У првом случају, безбедност би се дефинисала као одсуство угрожавања, односно одсуство свих облика и свих носилаца угрожавања. У другом случају, долазимо до одређивања садржине безбедности који полази од тога да је безбедност у ствари вредност и то *инструментална вредност* која се објашњава као начин да се нешто постигне, а не само појава сама за себе.²

Као што смо видели постоје различита мишљења и тумачења овог појма, међутим, при одређивању појма безбедности полази се, углавном, од става да је безбедност основни атрибут државе и да је везан за њену заштитну функцију.

"Безбедност у најширем политичко – правном смислу обухвата мере и активности чувања и заштите од угрожавања независности и интегритета једне земље (државе, нације) и унутрашњег уставног и правног поретка. У првом случају се говори о спољној, а у другом о унутрашњој безбедности. Према објекту заштите разликују се:

а) национална безбедност; б) јавна безбедност; в) колективна безбедност; г) лична и имовинска безбедност."³

Суштина безбедности јесте да друштво - држава преко ње остварује одређени циљ, који се, преваходно, састоји у заштити сопственог опстанка и прогресивног развитка у складу са могућностима.

Данас све више преовлађује став да је безбедност много сложенији проблем него што је то био раније. То се објашњава појавом нових облика угрожавања на микро (човек и његове вредности и интереси) и макро (свет и међународно стање безбедности) плану. На крају, треба рећи да је безбедност и даље споран појам. Што је безбедност за једне може бити небезбедност за друге.⁴

² Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 23

³ *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1996.

⁴ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 29

2. Појам угрожавања безбедности

Насупрот стању безбедности налази се стање угрожености (небезбедности), као чињеница друштвеног и политичког карактера, која се посебно утврђује јер зависи од многих околности. Појам безбедности сам донекле појаснио, али сада се појављује нови појам а то је појам *угрожавања*.

Одмах на почетку треба рећи да не постоји сагласност о дефиницији појма угрожавања, јер се овај појам различито употребљава. Најчешће се користе различити термини који са собом носе и различите суштине. У кривично-правном смислу угрожавања значи опасност. У социолошком смислу појаве угрожавања везују се за друштвене сукобе и противдруштвена понашања и оне се не могу унапред одредити. Неки теоретичари проблему угрожавања прилазе као променљивој категорији која зависи од схватања конкретне друштва, односно друштво одлучује које појаве представљају појаве угрожавања. Други, сматрају да је угрожавања процес који настаје услед супротних интереса који се не могу остварити истовремено нити се може постићи компромис у ставовима о уклањању сукоба, при чему носиоци различитих интереса могу бити субјекти унутра саме државе или неке друге државе.

Када погледамо све ове дефиниције из угла безбедности, као научне дисциплине, можемо дати низ мањих или већих примедби. Оне су ограничене предметом истраживања. Рецимо нпр. да кривично-правно и социјално значење не узимају у обзир природне и техничке аспекте угрожавања једног друштва који се свакако не могу занемарити. Опште је познато да је свет данас чешће угрожен у еколошкој сфери него у другим сферама.

Исто тако из наведених дефиниција не може се видети који је обим неке појаве и у ком трајању мора постојати да би се то сматрало појавом угрожавања.

Узимајући у обзир наведене чињенице, под појмом угрожавања *подразумевају се друштвене појаве или понашање настало деловањем човека (појединачно или групно) природе или техничких система у дужем периоду које су значајнијег обима, при чему настају или могу настати, штетне последице по интегритет човека, његову слободу и имовину, као и по интегритет и субјективитет државе и њених институција*.

Дакле, *угрожавања је свака врста друштвене, природне и техничке опасности којом се угрожавају интегритет, слобода, имовина и здравље људи, као и територијални интегритет и суверенитет и уставни поредак и право државе, народа, нација или друштвених група и појединаца*.⁵

Једно од питања које иду уз појам угрожавања јесте и то шта се то угрожава, тј. предмет угрожавања. Предмет угрожавања представља широк спектар објеката при чему свако друштво издваја само оне који за њу чине витални интерес (вредности). Тако се константно у свим друштвима појављују објекти заштите, пре свега, живот човека, његова права и слободе, материјална добра друштва, односно друштвене институције, друштвено и државно уређење, територија и слично.

2.1. Порекло појава угрожавања безбедности

Након "хладног рата", рушења Берлинског зида, распад СССР и СФРЈ, идеја безбедности се проширила. До тада је била одређивана војним појмовима и тицала се безбедности националне

⁵ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 43

државе и њене територије, а сада, поред војне, у њу су укључене и политичка, економска, социјетална и еколошка димензија безбедности.

Међународни односи се непрестано мењају, па се процеси, субјекти и објекти међународне безбедности прилагођавају новоствореним околностима. У таквој ситуацији бројни чиниоци безбедности суочени су с различитим, измењеним и потпуно новим *изазовима, ризицима и претњама*.⁶

Поред појмовног одређивања изазова, ризика и претњи, да би успешно спречили и отклонили појаве угрожавања безбедности морамо да се позабавимо пореклом – изворима тих појава. Појаве угрожавања прате развој сваког друштва, такође, то су трајне појаве, тако да можемо закључити да су извори тих појава константни и да су хетерогени и диспереговани у разним сферама друштвених, природних и техничко-технолошких делатности.

2.2. Извори угрожавања безбедности

Сва друштва и државе су се сусретале са појавом угрожавања, било друштвеном, природном или техничко-технолошком појавом, па можемо да кажемо да је то константна појава. Међутим, та непрекидност није везана за њихове облике испољавања, јер су они настајали и нестајали временом.

За разлику од ранијих теоретичара који су покушавали да у свему томе пронађу извесне законитости и утврде друштвене факторе који доводе до развоја нових облика угрожавања, савремени теоретичари појаве угрожавања посматрају као релативне друштвене појаве које зависе од многих фактора.

Појаве угрожавања које прате развој сваког друштва неминовно се јављају и у нашем друштву, што као одговор има стварање организованог система безбедности. Међутим, њихов негативан утицај осећа се и поред свих предузетих мера, па то упућује на закључак да се извори ових појава налазе изван утицаја друштвених субјеката који су задужени за њихово елиминисање.

Исто тако, можемо закључити да су ти извори такође константни с обзиром на трајност појаве угрожавања, као и да се налазе у разним сферама друштвене, природне и техничко-технолошке делатности. Тако да изворе угрожавања можемо класификовати на:

а. друштвени извори

- супротност интереса у сфери националног, међудржавног, религиозног, професионалног и личног,

⁶ *Изазови* су могући, потенцијални облици угрожавања стабилности и суверенитета државе и идентитета појединца и друштва. Они су извориште ризика и претњи, и њихова ширина утицаја распростире се кроз војну, политичку, економску, социјеталну и еколошку димензију безбедности. Вредност изазова почетно је неутрална по опстанак државе и друштва, и зависно од реаговања на њу може да има позитиван предзнак – у разрешењу, или негативан – у даљем степеновању кроз ризике и претње.

Ризици су ближи, видљивији и јасније мерљиви облици угрожавања суверенитета и идентитета држава и друштва. Изворишта су безбедносних претњи, а ширина њиховог утицаја има јаснији појавни облик. Имају негативан предзнак јер угрожавају опстанак државе и друштва, али уз могућност избегавања негативних последица и њихово повољно решење по објекат међународне безбедности.

Претње су непосредни облици угрожавања државе и друштва. То је врста притиска, чинилац кризе или неког сукоба, којим жели да се нанесе штета или неко зло са позиције силе да би се објекат претње присилио на одређене уступке. Претње имају јасне, предвидљиве и одређене облике угрожавања – рат, економске санкције или терористички напади – и негативне су по опстанак државе и друштва. То су коначни, најдиректнији извод изазова и ризика.

Дејан Орлић: *Појмовно одређивање изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности*, Војно дело 3/2001. стр. 92

- друштвена неусклађеност,
 - неуједначеност друштвено-економског развоја,
 - култура и религија,
 - идеологија,
 - демографски развој,
 - међународни односи,
 - политика и
 - међународни статус;
- б. природни извори
- клима,
 - територија и
 - географски положај;
- в. техничко-технолошки извори
- постојање и развијеност техничко-технолошког постројења – носилаца угрожавања људи, њиховог здравља, као и животне средине.

Према директности утицаја на безбедност извори угрожавања деле се на:

- а. посредне и
- б. непосредне.

Према активности деле се на:

- а. латентне и
- б. активне.

Према константности могу бити:

- а. стални и
- б. повремени.

Према времену настанка деле се на:

- а. прошле,
- б. садашње и
- в. будуће.

За нас је посебно интересантна група будућих извора угрожавања, јер се на њој заснива тзв. предвиђање и процена безбедносног стања не само елемената у систему безбедности него и целокупне друштвене зајднице. Ту се, у ствари, процењује однос снага и деловање носилаца угрожавања и субјеката система безбедности, као и процена очекиваних облика понашања и њихове штетности и друштвене опасности. У овоме се огледа превентивна функција безбедности.

2.2.1. Друштвени извори угрожавања

Савремене друштвене односе карактерише стање неравноправности, експлоатације и доминације како у сфери економских и политичких међуљудских односа, тако и у сфери односа међу државама. Све то за последицу има агресивно понашање с циљем одржавања или проширења тих односа, али и понашање чији је циљ ослобађање од тих веза.

Друштвене појаве које настају услед различитих потреба, економских, класних, расних, верских, националних, политичких, социопсихолошких и других противречности, интереса и циљева јесу друштвени конфликти или сукоби.

Као основна друштвена противречност јавља се супротност или различитост интереса. Интереси су мотивациони чинилац и покретач сваког социјалног конфликта јер друштвене групе ступају у акције ради њиховог задовољавања. Они представљају активно, рационално

усмерено понашање, појединаца и група, према одређеним добрима од значаја за њихову егзистенцију и друштвени положај.⁷

Сукоби или конфликти, односно угрожавање безбедности настаје када степен супротности интереса достигне такав ниво да се он не може решити неким мирољубивим и дозвољеним средствима. Они могу бити: интерперсонални сукоби, унутаргрупни сукоби, унутардржавни и међудржавни сукоби, класни сукоби, национални сукоби, расни сукоби, верски сукоби, политички сукоби, сукоби између кланова (мафија, племена) и етнички сукоби.

Непосредни узроци сукоба су богатство, власт и друштвени статус, док су посредни узроци сврстани у четири групе фактора:⁸

- а. структурни фактори:
 - недовољна стабилност државне структуре,
 - изразите социјалне неједнакости и поларизације,
 - унутрашње друштвене противречности и
 - сложеност етничких односа;
- б. политички фактори:
 - недемократски политички системи,
 - искључујуће националне идеологије и
 - међународна политика и политичке елите;
- в. економски фактори:
 - економске депресије и кризе,
 - дискриминаторски економски системи и
 - различити покушаји економског развоја и модернизације;
- г. културно-перцептуални фактори:
 - неправда или културна дискриминација над мањинама и
 - историја група и њихов однос према другим групама.

Из ових фактора проистичу друштвени сукоби тј. појаве угрожавања безбедности.

2.2.2. Природни извори угрожавања

Елементи природе и геопростора и њихов утицај на развој и безбедност друштва били су предмет разматрања у многим епохама. Још у античко време природа је била предмет истраживања и фактор који је утицао на друштво. У разматрањима античких филозофа помињани су клима, географски простор, карактеристике територије и слично. Један од највећих мислилаца тог доба, Аристотел заступао је мишљење да клима предодређује неке важна особине националног карактера, људске, емоционалне енергије и интелекта.

Анализирајући њихова размишљања долазимо до закључка да се као природни извори угрожавања јављају: клима, територија и географски положај земље.

Посматрајући *климу* као елеменат природних извора угрожавања безбедности кажемо да она својим карактеристикама утиче на могућности задовољавања људских потреба у води и храни, као и других потреба, чиме задовољава или незадовољава животне интересе одређене друштвене групе или зајднице. Немогућност задовољавања тих потреба често је била разлог сукоба у крајевима где је клима својим деловањем изазвала оскудицу. То даље значи упућивање на међународну размену која рађа друге облике неједнакости и друге противречности као изворе угрожавања безбедности. Клима може бити озбиљан безбедносни проблем уколико својим карактеристикама изазива сталне или повремене штете.

⁷ Р.Милашиновић и М.Милашиновић: *Увод у теорију конфликта*, Београд стр. 58

⁸ Р.Милашиновић и М.Милашиновић: *Увод у теорију конфликта*, Београд стр. 68

Територија је део копнене површине са природним и антропогеним својствима и ресурсима (површином, положајем, природним пределом, привредним објектима) који чине просторну базу друштвене делатности. Најважнија територијална јединица са гледишта географије и безбедности је држава. Територија има не само економске и војно-стратешке, већ и историјске, моралне, естетске и психолошке ефекте.

Као елемент природног чиниоца територија својим обликом, рељефом, величином и другим географским чиниоцима олакшава или отежава настајање или спровођење других појава угрожавања. Велике територије су са разноврснијим и богатијим природним ресурсима, али је теже контролисати територијалну целовитост и постоје тешкоће у саобраћају у транспорту. С друге стране, предности малих држава су у хомогенијој и оперативнијој друштвеној структури, већем степену комуникативности и лакшој организацији простора, док имају проблема са ограниченошћу ресурса, пренасељеношћу и емиграцијом становништва. Територија опредељује и друге карактеристике друштвене зајднице, као и могући начин организације власти што у одређеним случајевима има утицаја и на безбедносну политику.

Географски положај, као скуп мноштва природних елемената којим се опредељује место једне земље у односу на положај других земаља у оквиру међународне заједнице у одређеним случајевима може бити извор угрожавања безбедности. Историјска искуства показују да су државе и народи који су живели на просторима где се укрштају међународни и територијални или поморски путеви били угроженији, нарочито при тежњи других народа да овладају тим путевима, како би на тај начин стекли доминацију над другима. Географски положај знатно се прожима и допуњује са међународним положајем и међународним односима. Географски положај се посматра као положај у неком региону, области или делу света и може утицати на то да се олакшају или отежају одбрамбене и безбедносне способности друштва.

2.2.3. Техничко-технолошки извори угрожавања

Под техничко-технолошким изворима угрожавања подразумева се постојање и развијеност техничко-технолошких постројења носилаца угрожавања живота људи, њиховог здравља и животне средине. Ту се, пре свега, мисли на велике хемијске комплексе, удесе у хемијским индустријама, несреће у производним погонима и складиштима, као и у превозу опасних материја, нуклеарне електране и друга нуклеарна постројења, затим пробне нуклеарне експлозије и незгоде са нуклеарним оружјем, одлагање радиоактивног отпада и материјала и немарно и неопрезно руковање њиме и комплексе индустрије који се јављају као велики загађивачи природе. Није ретка појава да развијене земље ригорозним стандардима у развоју и раду поменутих постројења, као и начинима складиштења и прераде њихових отпада, штите безбедност својих грађана, док застарелу технологију и отпадне материје за мало новца "поверавају на чување" сиромашним земљама, које не размишљајући много о томе континуирано и на дуже време угрожавају сопствену популацију и животну средину. При томе је опасност по личну и имовинску сигурност грађана већа него раније, јер је дошло до "демографске експлозије" становништва, срастања градова у вишемилионске урбане средине, повећања центара груписања људи.

2.3. Облици угрожавања безбедности

Данас када је свет постао "глобално село" нема земље која није више или мање угрожена деловањем различитих снага, било споља било изнутра. Разлози за постојање те угрожености су у њиховом међународном или геополитичком положају, хегемонији великих сила, унутрашњој

нестабилности, неразвијености демократских институција, разним супротностима интереса, постојању сепаратистичких и сецесионистичких тежњи националних мањина код вишенационалних држава и друго. У прилогу бр.1 можемо видети облике угрожавања безбедности.

3. Систем безбедности – појам и елементи

Систем безбедности је организован друштвени систем преко којег наше друштво остварује функцију заштите својих виталних вредности ради општег напретка и развитка друштва. То је трајан систем јер је заштита од свих облика и извора угрожавања трајна потреба.

Систем безбедности је *облик организовања и функционисања друштва у спровођењу мера и активности на превентивном и репресивном плану који се предузимају ради очувања суверенитета и интегритета државе, њеног Уставом утврђеног поретка, права и слобода грађана, као и свих осталих друштвених вредности од свих извора и облика угрожавања.*⁹

Основна функција система безбедности заснива се и огледа у правовременом откривању и спречавању свих облика непријатељске и антидруштвене делатности којима се угрожавају основне вредности друштва.

Основна претпоставка за успешно организовање и функционисање система безбедности, а самим тим и обављање његових функција (превенција и репресија), јесте правно уређивање друштвених односа везаних за безбедност земље. Основ за то се налази у највишем уставном акту.

Ради потпуног сагледавања проблема остваривања функције безбедности, у складу са уставним принципима, неопходно је поћи и од правног регулисања делатности и одговорности органа који остварују безбедносну функцију. Ту се мисли на законе којима се утврђују делокруг и надлежности органа безбедности. Мисли се на законе којима се оснивају органи безбедности, одређује њихова делатност, контрола рада, руковођење, одговорност, надлежност и слично.

Поред унутар државних правних прописа и закона, систем безбедности се успоставља и организује и на основу међународно-правних докумената и аката (Повеља УН, Општа декларација о правима човека, завршни акт Конференције о европској безбедности¹⁰ и др.).

3.1. Карактеристике система безбедности

Функције система безбедности, као и сложеност послова и задатака једног тако значајног система као што је систем безбедности, огледају се и кроз мноштво карактеристика, од којих су неке иманентне само њему. Ту се мисли на следеће карактеристике:

⁹ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 35

¹⁰ Принципи који битно утичу на уређење система безбедности:

- суверена једнакост и поштовање права својствених суверенитету,
- уздржавање од претње силом или употребе силе,
- неповредивост граница,
- територијални интегритет држава,
- решавање спорова мирним путем,
- немешање у унутрашње послове других држава,
- поштовање људских права и основних слобода, укључујући слободу мисли, савести, вероисповести и убеђења,
- равноправност и право народа на самоопредељење,
- сарадња међудржавама и
- савесно испуњавање обавеза по међународном праву.

- систем безбедности је организован, уређен и динамичан систем,
- то је специфичан, отворен и динамичан систем,
- то је подсистем великог друштвеног система,
- то је хијерархијски устројен систем,
- деловање система везано је за неповољне услове,
- постоји знатна међисобна супротстављеност циљева система безбедности и извора угрожавања,
- функционисање система зависи највише од људског чиниоца,
- сврха постојања је двојака:
 - а. одвраћање (превентивно деловање) и
 - б. репресија (отклањање угрожавања),
- непоновљивост метода, средстава и догађаја у апсолутној истоветности,
- деловање у миру, ванредним приликама и у рату и
- сталне квалитативне промене у структури и начину деловања.

3.2. Компоненте система безбедности

Са становишта безбедности видимо да држава може бити угрожена:

- деловањем организованих снага унутар саме државе,
- деловањем споља, од стране других држава или организација и
- комбинованим деловањем снага унутар државе и изван ње.

Из ових поставки уочава се да свака држава организовањем система безбедности мора тај систем да формира тако да он има најмање две компоненте које се јављају као одговор на две групе, појава угрожавања (спољне и унутрашње):

1. спољне безбедности и
2. унутрашње безбедности.

Спољна безбедност заснована је на држави као чланици међународне заједнице, и као креатору и субјекту међународних односа. Садржај спољне безбедности чини заштита суверенитета и територијалног интегритета, као и равноправност чланства у међународној заједници.

Унутрашња безбедност штити унутрашњи суверенитет државе од свих антидруштвених појава, односно од свих појава којима се угрожава државно уређење. Она се поистовећује са заштитом економске, политичке, правне и социјалне сигурности грађана, тј. заштити уставног и правног поретка.

Као што сам већ напоменуо, неки теоретичари сматрају да је безбедност државе у крајњој линији недељива, односно јединствена, па се користи појам интегралне безбедности.

3.3. Субјекти и елементи система безбедности

Као основни носиоци система безбедности наводе се држава и њени грађани, док се субјекти деле на конвенционалне, неконвенционалне и остале.

Конвенционални субјекти су:

- полиција,
- војска, са својим органима специјализованим за послове безбедности,
- судови,
- тужилаштва,
- инспекцијски органи,
- затворске и сличне установе и друго.

Неконвенционални субјекти су:

- законодавни органи (скупштина),
- извршни органи (председник републике, влада и др.),
- органи иностраних послова.

Остали субјекти јесу:

- органи локалне самоуправе,
- организације које обављају јавне службе или делатности,
- предузећа и друге организације и друштвено-правна лица и
- образовне институције.

Деловање система безбедности, у превентивном и репресивном смислу било да је у питању угрожавање споља или изнутра, остварује се кроз безбедносне активности, безбедносне мере и остваривање послова безбедности. Сви ови елементи система безбедности имају несумњиво конститутивни значај и без једног од њих систем безбедности не може функционисати.

Најважнији међу конститутивним елементима система безбедности јесу активности система, јер се преко њих остварује функција система безбедности. Ту се мисли на активности којима се систем успоставља и организује (активности на успостављању и организовању система) и активности на деловању система безбедности.

Активности на организовању система безбедности су:

- дефинисање циљева система безбедности,
- формирање радних група,
- обезбеђивање материјалних и других средстава за рад,
- успостављање организационе структуре и
- успостављање комуникационих веза како унутар система, тако и између система безбедности и других друштвених система.

Активности на деловању система безбедности се могу поделити на:

- активност на примени организованог насиља,
- активност на доношењу правних аката,
- активност на заштити јавног реда и поретка,
- активност на заштити поретка власти и
- активност на друштвеној регулацији.

Безбедносне мере су мере система безбедности које се предузимају ради потпуне или делимичне припремљености субјеката или носилаца безбедности за несметано и ефикасно

остваривање постављених задатака вршењем безбедносних активности. Неке опште мере безбедности јесу:

- утврђивање непосредне ратне опасности,
- проглашавање мобилизације,
- мере приправности и
- мере проглашавања ратног стања.

У прилогу бр.2 приказани су елементи система безбедности.

4. Превенција појава угрожавања безбедности (безбедносно - обавештајни систем)

Функција безбедности - превенција појава угрожавања је толико широка да се практично не може дефинисати и подразумева превенцију на свим пољима људске делатности у свим временским раздобљима. Субјекти и снаге превенције су државни органи, цивилно друштво, медији, финансијско-банкарске и царинске институције, образовно-васпитне институције и грађани.

Да би правовремено реаговали и успешно спречили појаву угрожавања безбедности, потребно је извршити анализу и процену угрожености безбедности виталних друштвених вредности и планирати и организовати превентивне мере.

Као одговор на појаве угрожавања имамо стварање одговарајућих заштитних система у виду организованих система безбедности, као што је безбедносно-обавештајни систем, који предузимају одговарајуће мере за њихово отклањање. Преко безбедносно-обавештајних система, државни органи предузимају мере супротстављања и заштите од угрожавања:

- препознавање облика и носилаца угрожавања,
- правовремено и реално процењивање намера носилаца угрожавања, откривање њихових циљева и планова,
- утврђивање стратегије коју ће примењивати ради одређивања и примењивања контрастратегије или мера за елиминисање њених резултата,
- превентивно деловање ради спречавања припремања и организовања носилаца угрожавања, као и њихове дискредитације и разобличавања у домаћој и међународној јавности,
- ефикасно онемогућавање спреге између унутрашњих и спољних носилаца угрожавања безбедности и
- енергична борба против свих облика како неоружане, тако и оружане делатности (агресије).

У реализацији ових активности учествују сви субјекти државе, а највише службе безбедности и обавештајне службе које су саставни део безбедносно-обавештајног система.

Безбедносно-обавештајни систем представља прописима дефинисан делокруг надлежности и међусобних права свих обавештајних и безбедносних служби и других установа државе или другог одговарајућег ентитета које су ангазоване да прикупљају, процењују и дистрибуирају обавештајне податке, као и да извршавају друге захтеве који им се ставе у надлежност.¹¹ Он обједињава све обавештајне и безбедносне организације и институције,

¹¹ Милошевић Милан: *Систем државне безбедности*, Београд стр. 39

средства и методе које они примењују у обавештајном раду, механизме координације и контроле над њима, као и законску регулативу те материје.

Безбдносно-обавештајни систем једне државе или другог одговарајућег ентитета у организационо-функционалном смислу реално обухвата само професионалне институције државне безбедности (обавештајни и безбдносне), и специјализоване органе, институције и тела која управљају активностима служби. Он је карактеристичан за сваку земљу појединачно, јер га свака држава организује сходно својим условима и опредељењима. Међу такве факторе спадају међународни, политички и геостратегијски положај, мирнодопско или ратно стање, друштвено и државно уређење, спољнополитичка орјентација, традиција, научно-технолошке, материјалне и кадровске могућности и друго. У једном од следећих поглавља детаљније ћу објаснити неке од савремених безбдносно-обавештајних система (САД, Русија, Немачка).

4.1. Обавештајне службе као носиоци функција безбедности

Под обавештајним службама подразумевамо специјализовану организацију државног апарата која, специфичним методама и средствима, спроводи обавештајне, безбдносне, субверзивне и друге активности, с циљем заштите унутрашње и спољне безбедности и реализације стратешких циљева сопствене државе, као и заштите интереса саме те службе.¹²

Обавештајна активност представља специфичну друштвену активност усмерену према спољашњим и унутрашњим противницима, тј. актуелним или потенцијалним носиоцима појава и облика угрожавања безбедности државе или друштвене групе, које се предузимају с циљем реализације виталних интереса државе, односно друштвене групе.

У савременим условима обавештајне службе имају следеће карактеристике:

- обавештајне службе представљају један од основних инструмената у функцији остварења виталних интереса носилаца власти у држави којој припадају;
- основни елемент постојања и деловања обавештајне службе је тајност;
- специјализација, професионализација и тимски рад обавештајне службе;
- основни видови деловања обавештајних служби су обавештајна и субверзивна активност;
- примена специфичних метода и средстава у спровођењу обавештајних и субверзивних активности;
- **превентивност као основна функција**, односно деловање обавештајне службе на плану предвиђања и предупређивања могућих активности противника усмерених против виталних интереса сопствене државе;
- примена најновијих научних и технолошких достигнућа у реализацији оба вида активности обавештајне службе.

Данас постоји више подела обавештајних служби, али све су оне условне и релативне и међусобно се преплићу и укрштају. У прилогу бр.3 можемо видети класификацију обавештајних служби према:

- положају у безбдносно-обавештајном систему,
- постављеним циљевима,
- областима истраживања и
- називу система коме припадају.

¹² Милошевић Милан: *Систем државне безбедности*, Београд стр. 23

Савремене обавештајне службе извршавају веома сложене и разноврсне задатке. Према месту одвијања и циљевима који се желе постићи, целокупна њихова активност може се разврстати у три облика:¹³

- обавештајна делатност,
- контраобавештајна делатност и
- субверзивна делатност.

Свака држава, сходно својим виталним интересима, има дефинисану политичку стратегију, односно главне циљеве којима тежи. У функцији реализације тих циљева обавештајна служба, као специјализована организација државног апарата, прикупља потребне податке и извршава друге задатке који јој се ставе у надлежност. Према томе, обавештајна служба првенствено врши систематско прикупљање обавештајних података – применом својих специфичних метода у процесу обавештајне активности. Та активност се плански усмерава, како би се прикупљањем података из различитих извора добила потпуна и јасна представа о намерама и структурама противника. Из тога се закључује да предмет обавештајне активности одређују укупна политичка збивања, акције и стратегија одређене државе, док резултат, односно производ тако дефинисаног обавештајног деловања, представљају обавештајни подаци који доприносе реализацији стратешких, оперативних и тактичких циљева те државе.

Процес обавештајне активности је веома сложен. Састоји се из пет фаза:

1. планирање и организовање обавештајног истраживања (избор метода и поступака),
2. прикупљање обавештајних података,
3. обрада и анализа обавештајних сазнања (класификовање, процењивање, анализирање, интерпретација и обједињавање обавештајних података),
4. израда завршних обавештајних докумената и
5. уступање завршних обавештајних докумената крајњим корисницима.

Цео процес је приказан и у прилогу бр.4.

Обавештајне службе се у својој делатности и својим активностима придржавају одређених принципа. Рад савремених обавештајних служби се заснива на следећим принципима:

- свеобухватност у раду,
- непрекидност и интензитет деловања,
- циљ оправдава средство,
- инфилтрација и агресивност при извршавању задатака,
- објективност, веродостојност и провера,
- правовременост у раду,
- оригиналност у поступцима,
- тајност рада,
- планирање задатака,
- градирање – разврставање задатака,
- централизација рада и руковођења,
- релативна самосталност у деловању,

¹³ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 206

- специјализација у раду и
- тимски рад.

Условно, методе рада, у односу на садржај рада и активности обавештајних служби, можемо поделити у две велике групе (прилог бр.5):

- а. методе прикупљања података и
- б. методе превратничког (субверзивног) деловања.

4.2. Службе безбедности као носиоци функција безбедности

Безбедност означава и службу безбедности која се може схватити: 1) као политичка функција државе, односно као скуп активности и мера којима се држава штити од актуелних или потенцијалних непријатеља и 2) *као специјализована организација која обавља послове – примењују мере, радње и средства – којима се остварује функција безбедности.* Служба безбедности делује на откривању, спречавању и сузбијању активности које угрожавају постојеће државно и друштвено уређење не само од унутрашњих политичких противника који делују са противуставних позиција (сепаратисти и терористи) него и од обавештајних и субверзивних активности страних држава, односно њихових специјализованих установа и служби. Да би се супротставила таквој угрожавајућој делатности, држава оснива специјализоване установе и организације у оквиру свог апарата ради вршења заштитне функције.

Непосредни циљеви службе безбедности су правовремено откривање и спречавање угрожавајућих намера и активности унутрашњих и спољних противника, тј. актуелних и потенцијалних непријатеља, као и обавештавање носилаца политичке власти о свим предузетим мерама и резултатима на том плану.

Служба безбедности подједнако делује на откривању, спречавању и сузбијању обавештајне делатности страних обавештајних служби (контраобавештајна служба, посебно служба за контрашпијунажу), али и угрожавајуће делатности чији су носиоци унутрашњи екстремисти и припадници екстремне политичке емиграције (служба за заштиту уставног поретка), затим унутрашњег и међународног тероризма (противтерористичка обавештајна служба), обезбеђењу носилаца највиших државних функција (служба обезбеђења личности и објеката), а у многим земљама и најтеже облике привредног и организованог имовинског криминалитета. (прилог бр.6)

Служба безбедности у основи користи све методе карактеристичне за тзв. унутрашњу обавештајну службу, тј. конспиративне методе (агентурни, тајно коришћење техничких средстава и др.), затим неке методе карактеристичне за тзв. легално прикупљање обавештајних сазнања ("иследни метод" и др.) и многе методе карактеристичне за активност органа јавне безбедности (проверавање кроз базе података, "инфилтрација" у одметничку групу и сл.). Конкретније служба безбедности у свом раду првенствено користи обавештајну мрежу, која је основно, најефикасније и најбитније средство за откривање и утврђивање подривачке делатности. На том плану служба безбедности ствара мрежу тајних извора података – агентуру према захтевима који су јој стављени у надлежност.

4.3. Савремени безбедносно-обавештајни системи

У пракси постоје два основна начина организовања безбедносно-обавештајног система: централизовани (интегрисани) и децентрализовани (ресорски).¹⁴ – прилог бр.7

Централизовани безбедносно-обавештајни систем подразумева постојање једне централне обавештајне установе која планира целокупну обавештајну делатност дате земље и уједно има функцију централног аналитичког органа. С друге стране, децентрализовани безбедносно-обавештајни систем је такав систем у коме постоје одвојене (ресорске) обавештајне службе које истовремено самостално планирају и спроводе обавештајну делатност и уједно су врховни аналитички орган за одређену област обавештајног рада (свака за свој ресор).

Оба модела имају одговарајуће предности и мане, услед чега се у савременим условима јавља тенденција изналажења међурешења до којих се долази комбиновањем добрих страна обе врсте безбедносно-обавештајних система. Тежи се постизању максималне координације и садејства ресорских обавештајних служби уз истовремено централизовано аналитичко деловање.

У теорији се истиче постојање националних, наднационалних и субнационалних безбедносно-обавештајних система.

Национални безбедносно-обавештајни систем подразумева синхронизовано ангажовање свих органа, установа и служби, с циљем откривања, спречавања и сузбијања угрожавања безбедности државе или друштвене зајднице. Често се дешава да се појам обавештајне службе изједначава са целокупним безбедносно-обавештајним системом. У том смислу говори се, нпр. о енглеској, румунској, ирачкој или обавештајној служби неке друге земље.

Средином XX века, са формирањем два велика војно-политичка блока (НАТО-а и Варшавског уговора), образован је и наднационални безбедносно-обавештајни систем. Унутар тих савеза постојала је тесна сарадња не само на економском, политичком и војном, већ и на обавештајом плану кроз наднационалне безбедносно-обавештајне системе. Облици и степен обавештајне сарадње у оквиру њих били су високо развијени – вршене су зајдничке обавештајне процене, размењивани су обавештајни подаци, постојало је зајдничко ангажовање на истим задацима, између служби појединих земаља размењивана су техничка средства за обавештајни рад итд. Најизразитији примера таквог система је систем Северноатланског пакта (НАТО), мада сличан систем има и војна организација Западноевропске уније (Сателитски центар у Торехону-Шпанија).

Субнационални безбедносно-обавештајни системи су обавештајне "службе" политичких партија и покрета, терористичких, емигрантских, паравојних и сличних организација. Оне нису део безбедносно-обавештајног система државе и немају легалитет и легитимитет.

Субнационални безбедносно-обавештајни систем може представљати и облик тзв. простирања обавештајне активности изван националног безбедносно-обавештајног система. У овом случају је реч о учешћу свих државних органа, организација и појединаца у обавештајној и безбедносној делатности. На пример, у Грчкој, Израелу, бившем СССР-у (систем протокола) обавеза свих грађана, органа и организација је да доставе своја безбедносно-интересантна сазнања надлежним органима. Исти случај је и у В.Британији (МИ5 – посебна телефонска линија) и САД (јавни уреди CIA) где поред наведеног грађани имају законску обавезу да податке од значаја за безбедност своје земље до којих дођу у иностранству доставе најближем дипломатском представништву.

¹⁴ Милошевић Милан: *Систем државне безбедности*, Београд стр. 40

Безбедносно-обавештајни систем САД несумњиво је један од најсложенијих, али и најефикаснијих на свету. Сачињава га велики број обавештајних и безбедносних установа, на чијем челу су Савет за националну безбедност (NSC) и директор Централне обавештајне службе, који је уједно и директор Централне обавештајне агенције (CIA). Обавештајну зајдницу САД, која представља главни део безбедносно-обавештајног система САД, чине следеће агенције, организације и установе:

- Централна обавештајна агенција (CIA),
- Федерални истражни биро (FBI),
- Обавештајне и безбедносне установе Министарства одбране (DIA, DHS, DSS, NSA, NIMA, NRO),
- Обавештајне и безбедносне установе копнене војске, ратног ваздухопловства, морнарице и поморско-десантних снага,
- Обавештајне и безбедносне установе Министарства спољних послова (INR, DSS),
- Обавештајне и безбедносне установе Министарства финансија (OIS, US Secret Service),
- Обавештајни елементи министарства за енергетику (OEI) и
- Обавештајни елементи министарства трговине и транспорта.

Томе треба додати и један број институција превасходно безбедносног карактера, нпр. Војну обавештајно-безбедносну команду, Обавештајни уред царине, Обавештајно одељење Обалске страже и слично.

Безбедносно-обавештајни систем САД је најбољи пример централизованог безбедносно-обавештајног система (Савет за националну безбедност).

Модел централизованог безбедносно-обавештајног система заступљен је и у Руској федерацији. Руска федерација је практично наследник СССР, и одмах је приступила проналажењу нових модалитета за организацију безбедносно-обавештајног система који би задовољио новонастале потребе. РФ је 1992. године основала Савет за безбедност. Поред тела обавештајне координације, постоје и одговарајуће институције парламентарне контроле над радом обавештајних и безбедносних установа. Како су у међувремену основане, односно трансформисане и друге одговарајуће установе, закључује се да савремени безбедносно-обавештајни систем РФ сачињавају координациона тела (Савет за безбедност, Државна технолошка комисија, Федерална антитерористичка комисија, Савет за одбрану и др.) и безбедносно-обавештајне установе (Спољна обавештајна служба, Федерална служба безбедности и др.)

Безбедносно-обавештајни систем Савезне Републике Немачке данас чине следеће обавештајне и безбедносне организације:

1. Савезна обавештајна служба (BND),
2. Војна информативна служба Бундесвера (ANBw),
3. Војна контраобавештајна служба (MAD),
4. Савезни уред за заштиту устава (BfV) и
5. Савезни криминалистички уред (BKA).

У овај систем можемо додати и институције као што су: Биро за контролу Бундесвера (AFMBw), Савезни уред за безбедност информационих технологија (BSI), Обавештајни уред Министарства спољних послова и Савезни уред за испитивање јавног мњења (BfRA).

Парламентарни надзор над тако сложеним системом врши осмочлана Парламентарна надзорна комисија.

Поред Немачке, Велика Британија и Француска, такође имају веома сложене безбедносно-обавештајне системе, где је заступљена комбинација оба модела безбедносно-обавештајних система. Све ове државе и многе друге, ради ефикасног задовољења потреба државног руководства, системе делимично постављају децентрализовано – ресорно и специјалистички, а другим делом централизовано ради обједињавања свих обавештајних и безбедносних снага у откривању, спречавању и сузбијању појава угрожавања безбедности (прилог бр.8).

ЗАКЉУЧАК

Држава, кроз успостављање и организовање система безбедности или безбедносно-обавештајног система, покуша да оствари своје виталне интересе, да сачува суверенитет, територијални интегритет, уставни поредак и слободе и права својих грађана.

Основни носиоци борбе против свих појава угрожавања безбедности, као и облика деловања безбедносне функције државе, су установе, организације и службе безбедности. Обавештајне и безбедносне службе као саставни део безбедносно-обавештајног система раде на откривању, спречавању и сузбијању свих појава угрожавања безбедности за одређену државу или друштвену зајдницу.

Методе, средства и резултате рада ових служби у многоме зависе од стања и активности у међународним односима. Крајем XX века настале су велике промене и дешавања у међународним односима, дошло је до распада неколико великих држава (СССР, СФРЈ), до уједињења две Немачке, до распада источног војно-политичког савеза (ВУ) и до многих промена у међународној безбедности. Свет више није подељен на два супротстављена блока, нуклеарна опасност и бојазан од глобалног рата и уништења уступили су место новим актерима и новим облицима угружавања, као што су локални и регионални сукоби, наметање "новог светског поредка", процес глобализације, корупција, организовани криминал, тероризам и др.

Под утицајем савремених односа у свету долази до преобликовања међународне безбедности. Држава више није једини субјекат међународне безбедности, већ све већи значај добија појединац, из чије безбедности произилазе безбедности вишег нивоа – групног, националног, регионалног, међународног и светског (глобалног). Схватање, достизање и очување безбедности више није у војној сфери. У први план, поред војне димензије, јављају се и друге, невојне димензије безбедности, као што су политичка, економска, социјетална и еколошка димензија.

Под познавањем безбедности сада се подразумева много шири распон знања да би се она разумела, утврдили њени субјекти и објекти, и надасве, какве су природе нове, измењене и све веће појаве угрожавања, тј. нови изазови, ризици и претње.

Пошто се данашњи облици и извори угрожавања појављују како на локалном, везани за одређену државу или друштвену зајдницу, тако и на глобалном (светском) нивоу, решење се једино може наћи у међународној и међудржавној сарадњи, која треба да се употпуни и унапреди поверењем међу државама. То може да се постигне успостављањем зајдничких норми, начела и правила за ограничавање агресивног понашања држава, нација, етничких група и итд. Предност колективног деловања исказује се предупређивањем сукоба, управљањем кризама и изградњом мира.

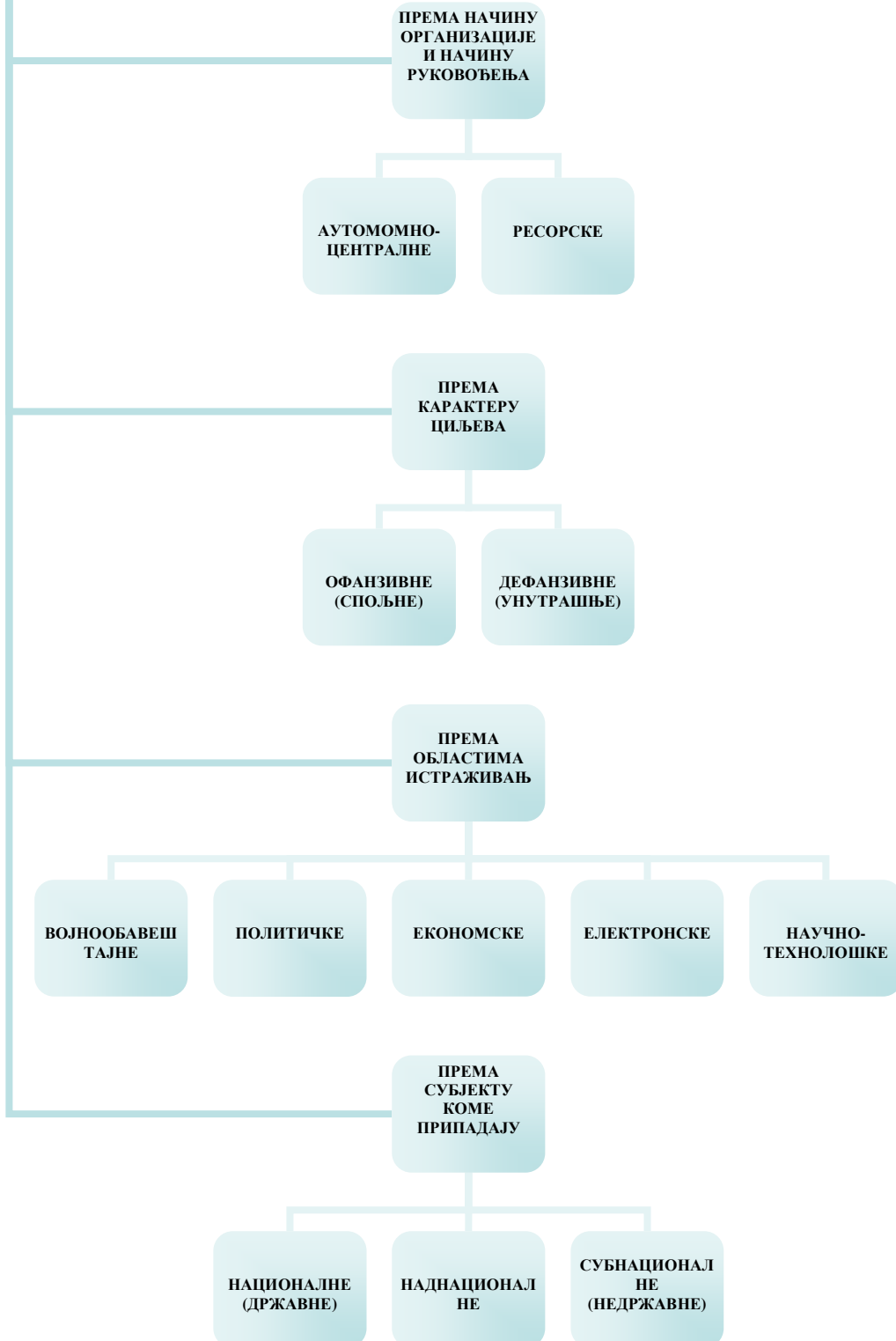
ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ			
СПОЉНИ		УНУТРАШЊИ	
ОРУЖАНИ	НЕОРУЖАНИ	ОРУЖАНИ	НЕОРУЖАНИ
ОРУЖАНА АГРЕСИЈА	СПЕЦИЈАЛНИ РАТ (УНУТРАШЊИ НЕМИРИ, СУБВЕРЗИЈЕ, МЕЂУНАРОДНИ ТЕРОРИЗАМ)	ОРУЖАНА ПОБУНА	ОБАВЕШТАЈНО-ИЗВИЂАЧКА ДЕЛАТНОСТ
			САБОТАЖЕ И ДИВЕРЗИЈЕ
ГРАЂАНСКИ НЕРЕДИ			
ДЕСТРУКТИВНА ПСИХОЛОШКО-ПРОПАГАНДНА ДЕЛАТНОСТ			
КРИМИНАЛИТЕТ			
ОРУЖАНА ИНТЕРВЕНЦИЈА		ТЕРОРИЗАМ МАСОВНИХ РАЗМЕРА	СОЦИОПАТОЛОШКЕ ПОЈАВЕ
			ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИ АКЦИДЕНТИ И ДР.
			ЕКСТРЕМИЗАМ
			УГРОЖАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА
			ПОЖАРИ
ОРУЖАНИ ПРИТИСАК	УГРОЖАВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ		

ПРИЛОГ 1. – Облици угрожавања безбедности

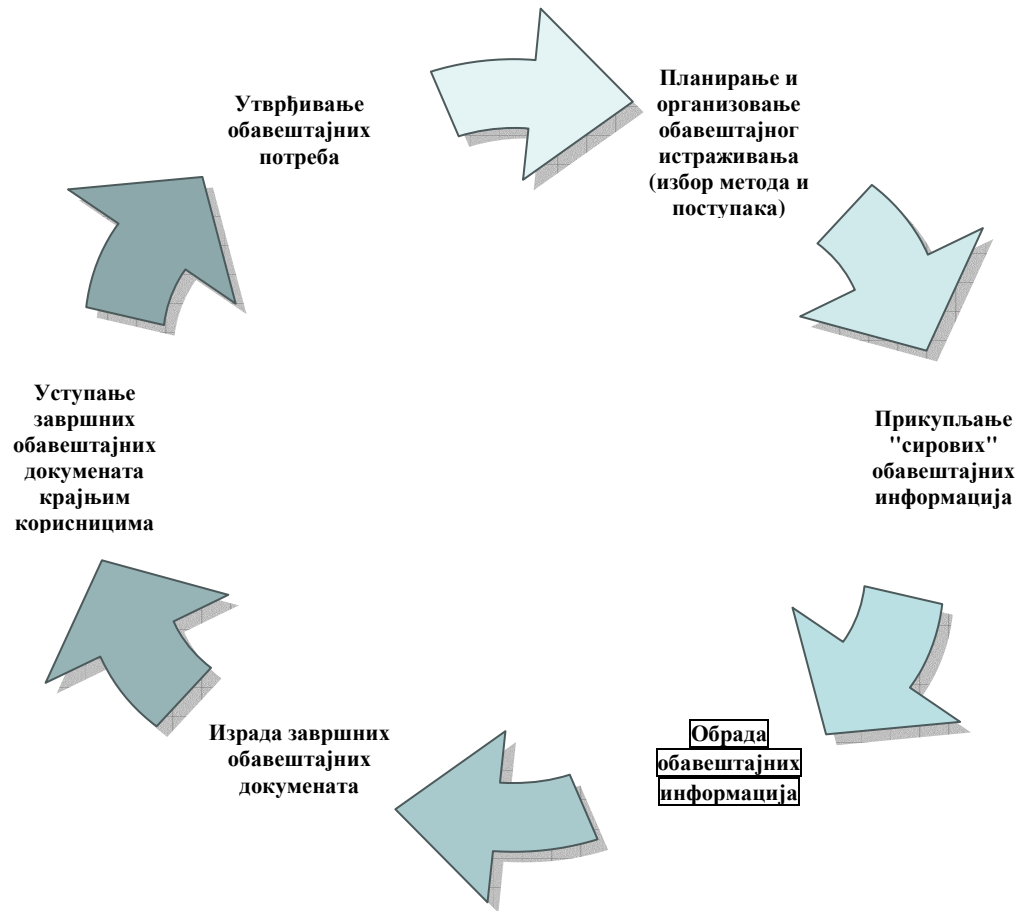

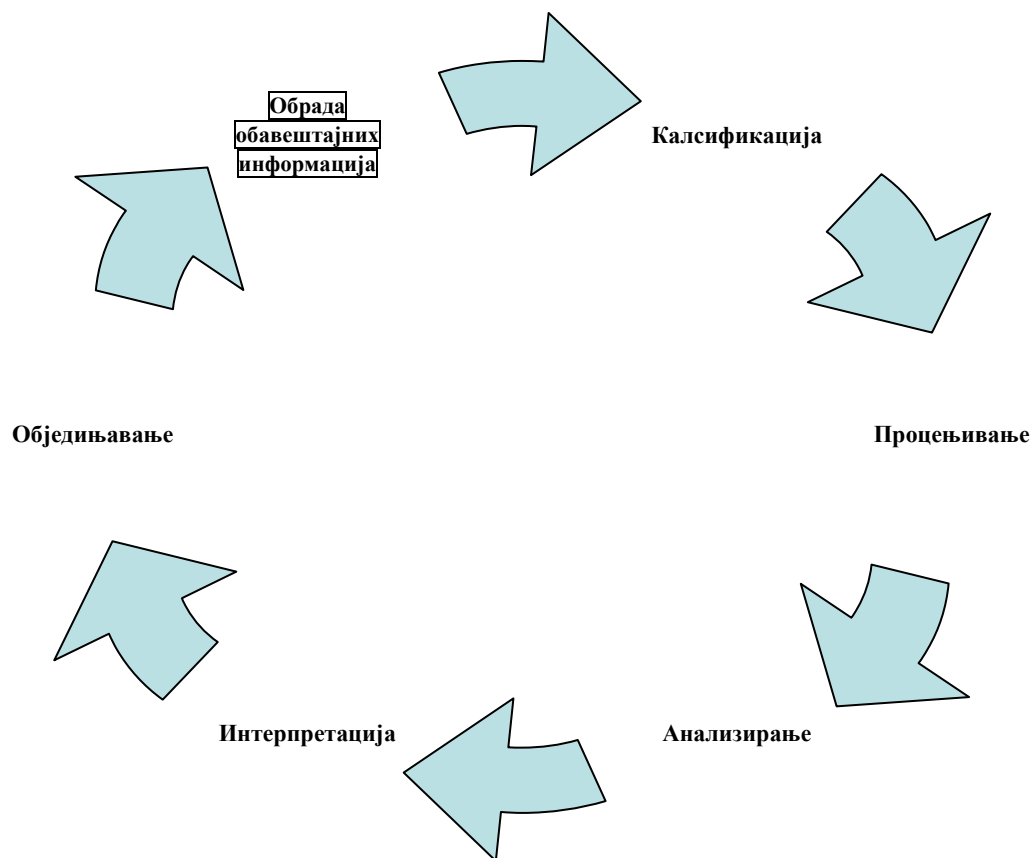
ПРИЛОГ 2. – Елементи система безбедности

**ВРСТЕ
ОБАВЕШТАЈ
НИХ
СЛУЖБИ**

ПРИЛОГ 3. – *Класификација обавештајних служби*

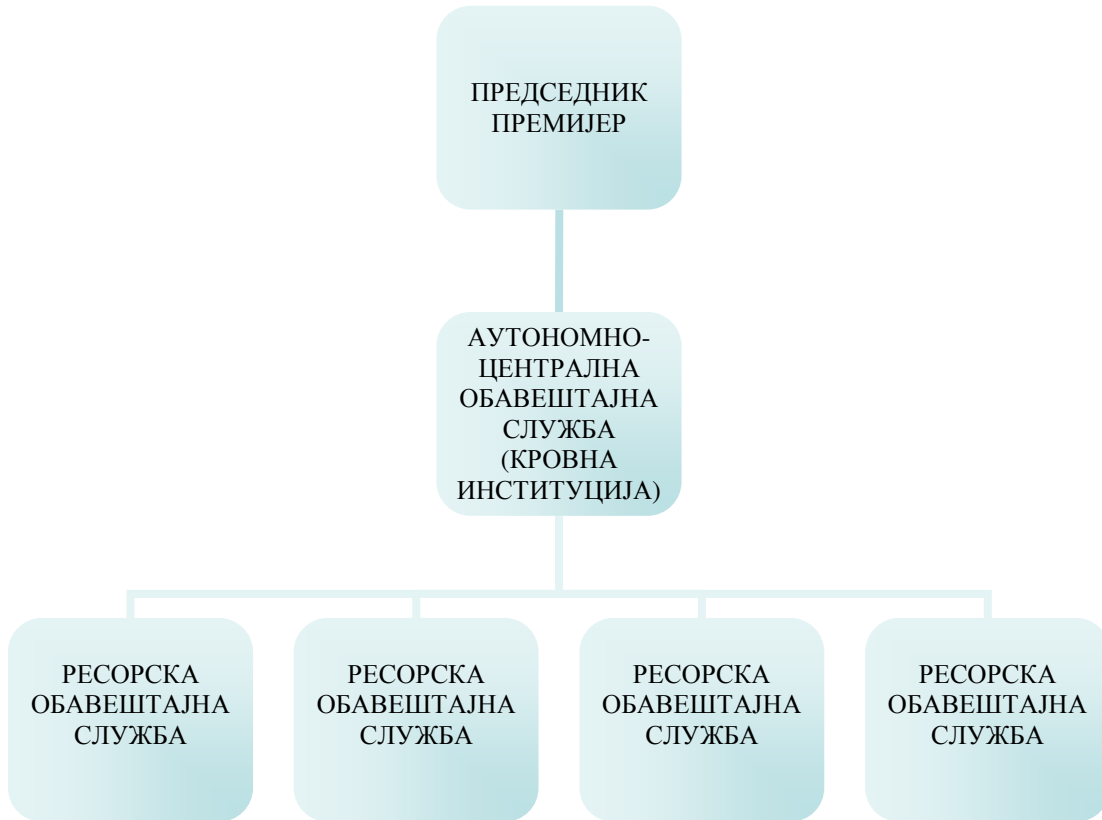
ПРИЛОГ 4. – *Фазе обавештајног циклуса*

МЕТОДЕ РАДА ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ							
	МЕТОДЕ ПРИКУПЉАЊА ПОДАКА				МЕТОДЕ ПРЕВРАТНИЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ (СУБВЕРЗИЈЕ)		
ОТВОРЕНИ ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА			ОПЕРАТИВНА ТЕХНИКА	СТВАРАЊЕ И КОРИШЋЕ КРИЗА			САБОТАЖА
НЕПОСРЕДНА ОПСЕРВАЦИЈА			КОРИШЋЕЊЕ ПОЛИТИЧКИХ ПРИЈАТЕЉА	СУБВЕРЗИВНА ПРОПАГАНДА			ДИВЕРЗИЈА
АГЕНТУРНИ			ДЕЈСТВО СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА	ТЕРОРИЗАМ			УПОТРЕБА СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА
					НАСИЛНИ ПРЕВРАТ		

ПРИЛОГ 5. – *Методe рада обавештајних служби*

ПРИЛОГ 6. – *Класификација служби безбедности*

ПРИЛОГ 7. – *Модел централизованог (интегрисаног) безбедносно-обавештајног система и Модел децентрализованог (ресорског) безбедносно-обавештајног система*

ЗЕМЉА	СЛУЖБА	ФУНКЦИЈЕ						РУКОВОЂЕЊЕ И КОНТРОЛА
		ВОЈНА ОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ	СТРАТЕШКА ОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ	ЕЛЕКТРОНСКА ОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ	ТЕРИТОРИЈАЛ НА КОНТРА-ОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ	ОФАНЗИВНА КОНТРА-ОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ		
САД	CIA	♦	♦				♦	ПРЕДСЕДНИК
	FBI						♦	МИНИСТАР ПРАВДЕ
	DIA	♦	♦					МИНИСТАР ОДБРАНЕ
	NSA					♦		МИНИСТАР ОДБРАНЕ
	INR		♦					МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА
СНР	BND	♦	♦	♦			♦	КАНЦЕЛАР
	ANBw	♦		♦				МИНИСТАР ОДБРАНЕ
	BfV						♦	МИНИСТАР УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
Велика Британија	MI 6	♦	♦				♦	МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА
	DIS	♦						МИНИСТАР ОДБРАНЕ
	MI 5						♦	МИНИСТАР УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
	GCHQ					♦		МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА
	DGSE	♦	♦	♦			♦	ПРЕМИЈЕР
Француска	DRM	♦						МИНИСТАР ОДБРАНЕ
	DST							МИНИСТАР УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
	MOSSAD		♦				♦	ПРЕМИЈЕР
Израел	A'MAN	♦	♦					НАЧЕЛНИК ГЕНЕРАЛШТАБА
	SHABAK						♦	ПРЕМИЈЕР

ПРИЛОГ 8. – Преглед организације и функционисања неких обавештајних служби

ЛИТЕРАТУРА

1. Мијалковски Милан: *Систем државне безбедности*, Војно дело 4-5/2001
2. Милошевић Милан: *Систем државне безбедности*, Полицијска Академија, Београд
3. Милошевић Милан: *Одбрана од тероризма*, Београд 2005.
4. Милашиновић Р. и Милашиновић М.: *Увод у теорију конфликта*, Београд
5. Орлић Дејан: *Појмовно одређење изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности*, Војно дело 3/2004
6. Стајић Љубомир: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004.